

Референдумом о уставним променама одржаном 12. септембра, исламистичка Турска, коју персонификује садашњи премијер Реџеп Тајип Ердоган учинила је још један корак напред ка сламању моћи армије и секуларне елите, и разграђивању Ататурковог наслеђа. Устав из 1982. који је војна хунта усвојила након пуча 1980. мењан је амандманима већ 16 пута, а овог пута на гласање је изашло близу 78 одсто од уписаних 50 милиона бирача. Референдуму су претходиле огорчено супротстављене кампање Ердоганове владајуће Странке правде и развоја(АКП) и опозиционих секуларних и националистичких партија, а подршку пакету од 26 измена, које је предложила АКП, дало је око 58 посто гласача.

Победа „исламске демократије“

Када је постало јасно да је промена Устава добила зелено светло, Ердоган је изјавио да ће 12. септембар „остати запамћен као прекретница у турској демократији“, и да се реформама „јача положај земље на европском и демократском путу“. Усвојеним променама садашњи турски Устав постаје ближи европским нормама у смислу заштите индивидуалних права, учвршћивања једнакости полова и заштите деце од насиља и злостављања. Повећавају се социјална права државних службеника и право на штрајк, и уводи заштита личних података, али на разочарење либерала пакет промена не укључује отварање дијалога са Курдима. Изостала је и промена цензуса од 10 одсто који спречава мање странке да уђу у парламент, и укидање имунитета од кривичног гоњења који уживају посланици.

Најважније и најконтроверзније промене тичу се међутим ограничавања утицаја војске, Уставног суда и Високог савета судства, најважнијих чувара турског секуларизма. Усвојеним амандманима повећавају се владина овлашћења – повећава се број судија Уставног суда и чланова Високог савета судства, тела које контролише рад правосудних органа, али ће убудуће један број њих именовати председник државе, парламент и министар правде. Промене такође ограничавају утицај војске, пошто и цивилни судови добијају право да воде процесе против највиших војних официра за кривична дела против народа и државе, а окончава се имунитет од кривичног гоњења који су добили лидери последњег државног удара пре 30 година,

У дебати пре референдума Ердоганова влада је поручила да ће се изменама Устава

утицај војске свести на онај који је имала пре војног удара 12. септембра 1980, а победа на референдуму је тај сценарио учинила сигурним. Исламистичка влада је већ дуже време у тињајућем сукобу са војском, која је, као најжешћи чувар секуларизма од 1928. извела четири државна удара. Ердоган већ дуже време предузима систематске кораке ка смањењу утицаја и моћи армије. Од јула 2009. влада је у више наврата предузимала серију хапшења оптужених у афери „Ергенекон“, а до сада је ухапшено више од 200 људи, укључујући офицере, адвокате, академике и новинаре. Мрежа „Ергенекон“, према тврдњама дела штампе, представља савез тврдокорних националиста и секулариста, који је оптужен да је наводно планирао талас напада на државне институције како би се створио хаос у земљи после чега би војска збацила владу и преузела власт. Такође је почетком 2010. обелодањен наводни план о државном удару, чије је кодно име било „Маљ“, који је наводно требао да се реализује још 2003, одмах по доласку АКП на власт. Према писању штампе, „Маљ“ је предвиђао масовну дестабилизацију, помоћу атентата и војних чарки с Грчком, што би се завршило државним ударом. Такође, почетком 2010. ухапшена су и два виша официра под оптужбом да су планирали убиство потпредседника владе Булета Аринча, а следећи корак исламистичке владе био је поништење тајног Споразума о војно-полицијској безбедносној сарадњи (ЕМАЦЈА), који су потписали 1997. Генералштаб и Министарство унутрашњих послова, који је дозвољавао војсци да у ванредним ситуацијама, као што су социјални немири који се шире на више од једне провинције, интервенише без одлуке било ког политичког тела. Поништење споразума обављено је у фебруару 2010, након изношења оптужби везаних за државни удар [\[1\]](#), а у августу 2010. влада је однела још једну важну победу. Најпре је почетком августа ухапшено око 100 официра, укључујући и неке генерале у оквиру истраге о акцији „Маљ“, да би затим Ердоган блокирао предлог војске за именовање два официра на највише положаје, због њихове наводне уплетености у ту заверу. Након тога су се Влада и врх армије на састанку 9. августа договорили о именовањима, тако што је компромисни кандидат постављен на чело Копнене војске, односно на функцију са које се, како се традиционално сматра, напредује на место начелника Генералштаба. Већина аналитичара прокоментарисала је овај договор као важну победу за владу и АКП, а у ноћи када је постигнут договор, суд је поништио налоге за хапшење 102 официра, што су посматрачи протумачили као владин уступак. [\[2\]](#)

Након августовског договора, изјашњавање о уставним променама означио је још један пораз војске, пошто је на референдуму враћено право цивилним судовима да суде војницима, што је раније поништио Уставни суд. Да би се улога војске у турској политици даље ограничила, потребна је још промена Члана 35 Закона о унутрашњим војним дужностима Турских оружаних снага (ТСК) и преправљање Документа о националној безбедносној политици (МГСБ), који дају овлашћења војсци да заштити секуларно уређење и национално јединство, и првенство у утврђивању претњи против земље. Међутим, иако у Турској ужива велику подршку, борба против једног од стубова система за Ердогана и АКП тешко да би била успешна да у том процесу нема веома јаког савезника, односно ЕУ, пошто је цивилна контрола војске један је од услова које Унија поставља пред кандидате. Под лупом Европе још раније се нашао укинути споразум ЕМАЦЈА, а у извештају ЕУ о напретку Турске из 2009. истакнуто је да није дошло до

измена Закона о унутрашњим дужностима оружаних снага или Закона о Савету за националну безбедност, којима се дефинишу улоге и дужности турске војске и даје војсци широк простор деловања.

Демократа или нови султан

Европска унија је такође у више наврата критиковала турски правосудни систем. У извештају из 2009. Европска комисија је изразила „континуирану забринутост“ око његове независности, непристрасности и ефикасности, тако да су уставне промене у области судства такође наишле на подршку Запада. Влада је устврдила да су промене биле нужне како би се обуздала „опасна активност судских тела која су константно подривала одлуке парламента и извршних власти“, и да би се тиме „институција која не подлеже изборима учини одговорнијом“. Обуздавање моћи војске и преобликовање надлежности судова су одмах после референдума поздрављени од стране Европске комисије. Европски комесар за проширење Штефан Фуле истакао је да су турске реформе „корак у правом смеру“, јер се по њему оне односе на дугорочне приоритете Турске која настоји да у потпуности задовољи критеријуме за чланство у ЕУ. Ердогану је лично у телефонском разговору честитао амерички председник Барак Обама, а Филе је позвао Турску да убрза реформе и изради нацрт новог устава, који би грађанима гарантовао веће слободе и решио остала спорна питања, као што су слобода изражавања и слобода вере у Турској.

Ердоган је већ обећао да ће наредне године извршити реформу и других делова Устава, али према тврдњама појединих аналитичара он се припрема и жели да у Турској уведе нови Устав и председнички систем, по узору на САД, док себе види на месту председника у наредној деценији. Због тога је од секулариста већ добио надимак „Султан Ердоган“, док је дневник „Хуријет“, истакао да се „Турска сада може идентификовати као „Ердоганова земља“, слично „Чавезовој Венецуели“. Да би остварио свој наум Ердогану остаје да са АКП у јуну идуће године победи на општим изборима, а после успеха референдума мало ко од аналитичара сада сумња да их неће добити.

